

MÁTYÁS ANTAL

TUDOMÁNYOS PÁLYÁM EMLÉKEZETE

Elhangzott 2007. március 8-án, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Szenátusa előtt, Mátyás Antal akadémikus, professor emeritus (Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdasági Elméletek Története Tanszék) díszdoktorrá avatása alkalmából.

Nagy öröm számomra, hogy a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem díszdoktori címmel tüntetett ki. Közgazdász pályafutásom erről az egyetemről indult. Amikor egyetemi tanulmányaimat 1941-ben megkezdtem, még József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemnek nevezték. Pályafutásom vége felé, majdnem 66 évvel ez után ért ez a kitüntetés.

A 66 év történelmi időszakot ölelt át. Nem sokkal korábban tört ki a II. világháború, amikor éppen cserediákként Németországban tartózkodtam, s szemlélője voltam a német hadsereg felvonulásának Lengyelország ellen.

Gimnazistaként édesapám mérnöki pályája nyomán, őt követve mérnöknek készültem. Édesapám azonban lebeszél róla. Nincs rajzkészségem, ügyetlenül rajzolok. Abban az időben a rajzkészség a vegyészmérnököket kivéve alapvető követelmény volt a mérnöki pályákra készülőknek.

Egy akkor végző közgazdász tanácsára és édesapám javaslatára a közgazdaságtudományi karra jelentkeztem, noha vidéki gyerekként erről a karról addig fogalmam sem volt. Abban az időben még nem kellett felvételi vizsgát tenni.

Az első évet teljes érdektelenséget tanusítva végeztem, amihez hozzájárult a közgazdaságtan professzorának felkészületlensége. Még egy egyetemi jegyzet megírására sem futotta az erejéből. Szerettem volna más területen folytatni egyetemi tanulmányaimat, édesapám azonban arra biztatott, hogy maradjak még egy ideig. Érdeklődésemet a közgazdaságtudomány iránt végül is elsősorban *Heller Farkas* tárgyai keltették fel. Akárcsak akkori professzoraink zöme, Heller is jogi végzettséggel rendelkezett. A második évfolyamon a pénzügytant, negyedik évfolyamon a közgazdasági elméletek történetét adta nekünk elő. Főleg az utóbbi tárgy ragadott meg, s lett az a terület, amelyen egész életemen át tudományos tevékenységemet kifejtettem. Heller egyébként 1917-ben lett a Műegyetem professzora. Többször is betöltötte a dékáni funkciót. Az 1927–28-as és az 1928–29-es tanévben a közgazdász Heller a Gépészmérnöki Osztály dékánja volt, az 1945–46-os tanévre pedig a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem rektorává választották. Rendes tagja volt a Tudományos Akadémiának. Mint nem marxista közgazdász 1948-ig taníthatott csak az egyetemen. 1949-ben a Tudományos Akadémián tanácskozó taggá minősítették vissza.

Ami egyéni sorsomat illeti, számomra tudományos pályám megkezdéséig sok szerencsétlen esemény következett be. 1944 novemberében, mint negyedéves közgazdászhallgatónak abba kellett hagynom tanulmányaimat, mert behívtak katonának. Az érsekújvári karpaszományos iskolán a leendő műegyetemi professzorral, Schnell

Lászlóval voltam egy szakaszban és laktam egy körletben. 1945. április 2-ától 40 hónapot töltöttem szovjet hadifogságban. Annak érdekében, hogy szakmámból ne essek ki, a láger könyvtárában közgazdasági könyvek után kutattam. Ilyen jellegűek csak Lenin és Marx művei voltak. Ezek az orosz mellett német nyelven álltak rendelkezésre. Lenin írásai nem tetszettek. A kemény hang, az osztályellenséggel való leszámolás hangoztatása kimondottan taszítottak engem. Marx tőkéjét viszont érdeklődéssel olvastam és ki is jegyzeteltem. A Szevasztopol környékbeli hatalmas lágerben én voltam az egyetlen, aki a fárasztó fizikai munka után ilyen tevékenységet végeztem. A láger könyvtárosa, a Művelődésügyi Minisztérium egyetemi főosztályának későbbi vezetője, a debreceni egyetem leendő rektora, *Sulán Béla* nekem kivételesen kölcsönadott könyveket, mert nem dohányoztam. Más foglyok a könyvtári könyvekből kitepték a lapokat és cigarettapapírként használták fel. Minden fogolynak egy pakli mahorka jutott ugyanis hetenként, de nem kaptak hozzá cigarettapapírt.

1948. augusztus 20-án érkeztem haza a hadifogságból és az egyetemet befejezve az akkori Közgazdaságtudományi Intézet tudományos munkatársa lettem. Főnököm, *Erdős Péter* megbízott *A magyar közgazdasági gondolat története 1790-től 1948-ig* témakör feldolgozásával. A zömében latin nyelvű műveket az akkor éppen munka nélkül lévő *Kosári Domokos* fordította le számomra. Erdős Péter volt az új egyetemen akkor induló közgazdasági elméletek történetének előadója anélkül, hogy korábban a tárggyal foglalkozott volna, felismerte, hogy én járatos vagyok a témakörben, hiszen a fogságból hazatérve, Heller alapvető művére támaszkodva rávettem magam a különböző modern közgazdasági elméletek tanulmányozására. Megkért, hogy dolgozzam ki előadásait. Engem nem zavart, hogy az én tevékenységemre egyáltalán nem utalt, hogy a tárgy jegyzetei is az ő nevéen jelentek meg. Nem is lett volna politikailag elfogadható, ha nevem mint párton kívülinek a jegyzeten szerepelt volna. Büszke voltam arra, hogy az általam készített anyagot előadásain szóról szóra felolvasta.

1952 decemberében azonban, a nagy politikai tisztogatások időszakában, Erdőst kizárták a pártból, az intézetét megszüntették, engem pedig áthelyeztek a közgazdasági egyetemre, azzal, hogy továbbra is dolgozzam ki az előadások anyagát, amiket helyettem majd *Szabó Kálmán* fog felolvasni. Az egyetem akkori vezetője szerint a pártközpont nem tartotta volna helyesnek, ha ilyen kényes elméleti témát párton kívüli adna elő. Szabó viszolygott a feladattól, s az általa választott kutatási témát, Sztálin közgazdasági nézeteit kívánta továbbra is feldolgozni. A probléma úgy oldódott meg, hogy a diákok majdnem egy fél évig csak Sztálin különböző nézeteit tanulták Szabó kutatásai alapján. Mivel pedig Szabó Kálmánt a félév végén áthelyezték aspirantúrára a Lenin Intézetbe, az egész sztálini anyagot nekem kellett a vizsgán a hallgatóktól számon kérnem. Pechemre az egész anyagot meg kellett tanulnom, mivel azt, lévén Szabó kutatásainak eredménye, én sem ismertem.

Helyzetemben a fordulatot az 1953-as Nagy Imre-féle júniusi határozat hozta. Attól kezdve teljes joggal tanítottam a közgazdasági elméletek történetét, és a jegyzet is az én nevemen jelent meg. A korai magyar közgazdasági gondolat témaköre egyik kutatási témám maradt. Sorban jelentek meg belőle cikkeim a Közgazdasági Szemleiben. A Szemle újraindításakor az első szám, az ünnepélyes alkalomhoz méltóan, közölte *Kossuth közgazdasági nézetei* című cikkemet. 2004-ben ünnepelték a Szemle megjelenésének ötvenedik évfordulóját, s mint az akkori szerzőgárda egyet-

len élő tagját nagy ovációban részesítettek. Szinte minden évben megjelent a témakörből egy-egy tanulmányom: *Széchenyi, Berzeviczi, Skerlecz, Fáy András*, az 1790. és 1848. közötti időszak magyar közgazdaszai teljesítményeinek átfogó értékelése, majd a közgazdaságtan későbbi művelői, *Kautz Gyula, Földes Béla, Navratil Ákos, Heller Farkas* stb. nézeteinek feldolgozása. Kautzról szóló tanulmányomat Romániában is megjelentették. Skerleczről szóló cikkemet pedig Csehszlovákiában. Skerlecz horvát bán volt, Zágrábban működött, de úgy látszik Csehszlovákiában azt hitték róla, hogy szlovák volt.

Széchenyi Hitel című műve megjelenésének 150-dik évfordulóján, 1980-ban ünnepi megemlékezést tartottak a Magyar Tudományos Akadémián, amelyre meghívták a külföldön élő jeles magyar tudósokat: *Káldor Miklóst, Balogh Tamást, Fellner Vilmost, Balassa Bélát* és még sok más kiválóságot. Az ünnepi méltatást én tartottam, akárcsak a Heller Farkasról tartott megemlékezést a tudományos akadémián és később a Műegyetemen.

Tudományos munkásságom középpontjában azonban a modern közgazdaságtan történetének kutatása állt. E témakörből megjelent könyvem két angol nyelvű kiadást is megélt. A világ egyik legnagyobb kiadója, a Macmillan jelentette meg Londonban, 619 oldal terjedelemben, New Yorkban a St. Martin's Press adta ki, japán nyelven pedig az Otsuki Shoten 785 oldalon. A japán fordítóbrigád vezetője, Morita Tsuneo jelenleg Budapesten dolgozik, s elmondta, hogy 6 japán egyetemen használják tankönyvként.

A modern közgazdaságtan története nehéz tananyag, a hallgatóknak különböző irányzatokat, nézeteket kell konfrontálniuk, amelyek más és más logikai alapokon épültek fel. A diákoknak meg kellett tanulniuk neoklasszikus, keynesiánus, friedmanista, institucionalista fejjel gondolkodniuk.

Könyvem nagyon jó értékelést kapott külföldön. A híres nemzetközi svájci folyóirat recenzense írta: „..... monumentális elméleti munka semmi fő fejlődési vonal nem maradt ki keretei közül, és a tárgyalás bármely nyugati közgazdászknak a becsületére válna.” Az USA-beli Atlanta állam egyetemétől kapott kritika szerint „A könyv kétségtelenül egyike a tárgyra vonatkozó legátfogóbb és legobjektívebb könyveknek, páratlan a mélységében és talán a terjedelmében. A Keynes általános elméletére vonatkozó fejezetek remekek.”

Későbbi monográfiáim francia, angol, orosz, német, görög és cseh nyelven is megjelentek.

Tárgyam a budapesti közgazdaságtudományi egyetemen 1956 óta, az utóbbi néhány év kivételével, minden hallgató számára kötelező tananyag volt.

1972-ben önálló tanszéket kaptam. Egy 2007-ben New Yorkban megjelent tanulmány hangoztatja, hogy a magyar diákok hosszú éveken keresztül csak könyvből ismerték meg a modern nyugati közgazdaságtant és azt, hogy milyen színvonalon, az kitűnik abból, hogy a könyvet a Macmillan kiadó adta ki.

Sok ezer hallgatóm között volt két későbbi miniszterelnök és sok-sok miniszter. Csak pénzügyminiszterből nyolc. A rádióban, TV-ben gyakran nyilatkoznak kedvően munkásságomról. Egyiküktől Heller Farkas díjat vehettem át, amiben talán szerepe volt annak is, hogy külföldi útján nyugati közgazdászokkal folytatott vita során derekasan helytállt, támaszkodva a nálam tanult tananyagra is.

